SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 5
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA FONETIKA BO‘LIMINI O‘RGANISHDA RAQAMLI TA’LIM VOSITALARIDAN FOYDALANISH METODIKASI

Rustamova Zulfiyaxon Xolmirzayevna

Nizomiy Ganjaviy nomidagi O‘zbekiston Milliy Pedagogika universiteti, Boshlang‘ich ta’lim nazariyasi va metodikasi kafedrasi dotsenti

Jakbaraliyeva Munavvarxon Xojiakbar qizi

Nizomiy Ganjaviy nomidagi O‘zbekiston Milliy Pedagogika universiteti magistranti

munavvarjakbaraliyeva@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada boshlang‘ich sinflarda fonetika bo‘limini o‘rganish jarayonida raqamli ta’lim vositalaridan foydalanishning pedagogik va metodik imkoniyatlari yoritilgan. Fonetika bo‘limiga oid bilimlarni shakllantirishda interaktiv platformalar, elektron taqdimotlar, audio va videomateriallar, raqamli testlar hamda multimedia resurslaridan foydalanish yo‘llari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar

fonetika, raqamli ta’lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, interaktiv metodlar, multimedia, lingvistik kompetensiya, tovush, harf, fonetik tahlil, elektron ta’lim resurslari.

Аннотация

В статье рассматриваются педагогические и методические возможности использования цифровых образовательных средств при изучении раздела фонетики в начальных классах. Анализируются способы применения интерактивных платформ, электронных презентаций, аудио- и видеоматериалов, цифровых тестов и мультимедийных ресурсов.

Ключевые слова

начальное образование, фонетика, цифровое образование, информационно-коммуникационные технологии, интерактивные методы, мультимедиа, языковая компетенция, звуки, буквы, фонетический анализ.

Abstract

This article examines the pedagogical and methodological opportunities of using digital educational tools in teaching phonetics in primary school. It analyzes the use of

interactive platforms, electronic presentations, audio and video materials, digital tests, and multimedia resources in developing pupils' phonetic knowledge and skills.
Keywords
phonetics, digital education, information and communication technologies, interactive methods, multimedia, linguistic competence, sounds, letters, phonetic analysis, electronic learning resources.

Kirish

Bugungi globallashuv va axborotlashuv jarayonida ta’lim tizimining mazmunini takomillashtirish, o‘qitish metodlarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan boyitish hamda o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarning ona tiliga oid dastlabki bilimlarini puxta shakllantirish keyingi ta’lim jarayonining samaradorligini belgilab beradi.

Boshlang‘ich sinflarda ona tili ta’limining muhim tarkibiy qismlaridan biri fonetika bo‘limidir. Fonetika tilning tovush tizimini o‘rganuvchi bo‘lim bo‘lib, o‘quvchilarda tovush va harf, unli va undosh tovushlar, bo‘g‘in, urg‘u, tovushlarning talaffuzi hamda fonetik tahlilga oid bilimlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu bilimlar o‘quvchilarning to‘g‘ri talaffuz qilishi, savodli yozishi, ravon o‘qishi va og‘zaki nutqini rivojlantirish uchun muhim nazariy-amaliy asos hisoblanadi.

An’anaviy ta’lim jarayonida fonetik tushunchalarni o‘rgatishda darslik, doska, ko‘rgazmali qurollar va og‘zaki mashqlardan keng foydalaniladi. Biroq ayrim fonetik hodisalarni faqat og‘zaki tushuntirish orqali o‘quvchilarga to‘liq anglatish qiyin kechishi mumkin. Masalan, tovushlarning talaffuzdagi farqi, jarangli va jarangsiz undoshlarning xususiyatlari, bo‘g‘in hosil bo‘lishi kabi jarayonlarni audio va vizual vositalar orqali namoyish etish o‘quvchilarning mavzuni yaxshiroq o‘zlashtirishiga yordam beradi.

Shu nuqtayi nazardan, raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish fonetika bo‘limini o‘qitish metodikasini takomillashtirishning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Raqamli texnologiyalar o‘quv materialini turli shakllarda taqdim etish, o‘quvchilar faoliyatini faollashtirish, mustaqil ishlash imkoniyatlarini kengaytirish va o‘zlashtirish darajasini tezkor aniqlash imkonini beradi.

UNESCOning 2023-yilda e’lon qilingan ta’limda texnologiyalardan foydalanishga oid global monitoring hisobotida raqamli texnologiyalar ta’lim sifatini yaxshilash, mashq

qilish imkoniyatlarini kengaytirish va o‘quv jarayonini individuallashtirishga xizmat qilishi ta’kidlangan. Shu bilan birga, texnologiyalar malakali o‘qituvchi rahbarligidagi ta’limni almashtirmasligi, balki uni qo‘llab-quvvatlashi lozimligi qayd etilgan.

Tadqiqotning maqsadi – boshlang‘ich sinflarda fonetika bo‘limini o‘rganishda raqamli ta’lim vositalaridan foydalanishning samarali metodik usullarini ishlab chiqish va ularning didaktik imkoniyatlarini asoslash.

Tadqiqotning vazifalari: boshlang‘ich sinflarda fonetika bo‘limini o‘qitishning nazariy-metodik asoslarini tahlil qilish; fonetik bilimlarni shakllantirishda raqamli ta’lim vositalarining imkoniyatlarini aniqlash; interaktiv va multimedia vositalariga asoslangan metodik topshiriqlarni ishlab chiqish; raqamli vositalardan foydalanishning didaktik shartlarini belgilash; o‘quvchilarning fonetik bilimlarini baholash mezonlarini taklif etish.

Tadqiqot obyekti – boshlang‘ich sinflarda ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida fonetika bo‘limini o‘qitish jarayoni. Tadqiqot predmeti – fonetika bo‘limini o‘rganishda raqamli ta’lim vositalaridan foydalanishning mazmuni, metodlari va tashkiliy shakllari.

Tadqiqotning ilmiy farazi shundan iboratki, agar fonetika bo‘limiga oid nazariy bilimlar audio, vizual, animatsion va interaktiv topshiriqlar bilan uyg‘unlashtirilsa, o‘quvchilarning fonetik tushunchalarni anglash, tovushlarni farqlash, to‘g‘ri talaffuz qilish va fonetik tahlil bajarish ko‘nikmalari rivojlanishi uchun qulay pedagogik sharoit yaratiladi.

2. tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatish, ilmiy-metodik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, modellashtirish va metodik loyihalash usullaridan foydalanildi.

Ilmiy-metodik adabiyotlarni tahlil qilish orqali boshlang‘ich ta’limda fonetik bilimlarni shakllantirishning asosiy tamoyillari, raqamli texnologiyalarning didaktik imkoniyatlari va o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ta’lim vositalarini tanlash mezonlari o‘rganildi.

Tadqiqot metodologiyasining asosini kompetensiyaviy, faoliyatga yo‘naltirilgan, integrativ va raqamli-didaktik yondashuvlar tashkil etadi. Kompetensiyaviy yondashuv

o‘quvchilarning nazariy bilimlarni egallashi bilan bir qatorda, ularni amaliy nutqiy faoliyatda qo‘llay olishiga yo‘naltiriladi. Faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuvda o‘quvchi tinglash, kuzatish, taqqoslash, tahlil qilish va mustaqil xulosa chiqarish orqali bilimlarni o‘zlashtiradi. Integrativ yondashuv fonetik bilimlarni o‘qish, yozish, tinglab tushunish va og‘zaki nutq faoliyati bilan bog‘laydi. Raqamli-didaktik yondashuv esa o‘quv materiallarini audio, video, animatsiya va interaktiv topshiriqlar yordamida taqdim etishni nazarda tutadi.

Fonetika bo‘limini o‘qitishda qo‘llaniladigan raqamli vositalar quyidagi guruhlarga ajratildi: vizual raqamli vositalar (PowerPoint, Canva va elektron taqdimotlar); audio vositalar (tovush yozuvlari, talaffuz namunalari, audio lug‘atlar); interaktiv platformalar (Wordwall, LearningApps va Quizizz); multimedia vositalari (animatsion videolar, elektron darsliklar); elektron baholash vositalari (Google Forms va boshqa test tizimlari).

Mazkur vositalarni tanlashda ularning o‘quv maqsadiga muvofiqligi, yoshga mosligi, foydalanish qulayligi, texnik imkoniyatlar va pedagogik samaradorlik mezonlari hisobga olinadi.

Fonetika bo‘limini o‘qitishda raqamli vositalardan foydalanish metodikasi besh bosqichda tashkil etilishi taklif qilinadi: motivatsion tayyorgarlik; yangi bilimlarni o‘zlashtirish; amaliy faoliyat; mustahkamlash va baholash; refleksiya. Motivatsion bosqichda audio yoki videomaterial namoyish etiladi. Yangi bilimlarni o‘zlashtirishda elektron taqdimot, animatsiya va audio namunalardan foydalaniladi. Amaliy faoliyatda o‘quvchilar interaktiv platformalarda topshiriqlar bajaradilar. Mustahkamlash va baholashda elektron testlar hamda savol-javoblar qo‘llanadi. Refleksiya bosqichida o‘quvchilar o‘z faoliyatini baholaydilar.

3. tadqiqot natijalari

Tadqiqotning metodik tahlili natijasida boshlang‘ich sinflarda fonetika bo‘limini o‘rganishda raqamli ta’lim vositalaridan foydalanishning bir qator samarali yo‘nalishlari aniqlandi. Audio vositalar o‘quvchilarda tovushlarni eshitish va farqlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga, animatsion materiallar fonetik hodisalarni ko‘rgazmali tushuntirishga, interaktiv topshiriqlar mustaqil fikrlash va amaliy faoliyatni faollashtirishga, elektron baholash vositalari esa o‘zlashtirishdagi bo‘shliqlarni tezkor aniqlashga yordam beradi.

1-metodik topshiriq. “Tovushni tingla va top!” Maqsad – o‘quvchilarning unli va undosh tovushlarni eshitish orqali farqlash ko‘nikmasini rivojlantirish. Raqamli vosita – audioyozuv va PowerPoint taqdimoti. O‘qituvchi turli so‘zlarning audioyozuvini eshittiradi. O‘quvchilar eshitilgan so‘zlarning boshida, o‘rtasida yoki oxirida kelgan tovushlarni aniqlaydilar. Masalan: olma, kitob, maktab, daraxt, anor. O‘quvchilardan so‘zlarning birinchi tovushini aniqlash va uning unli yoki undosh ekanligini aytish talab qilinadi. Kutiladigan natija – fonematik eshitish, tovushlarni farqlash va mustaqil tahlil qilish ko‘nikmalari rivojlanadi.

2-metodik topshiriq. “Unli va undoshlar olami”. Maqsad – unli va undosh tovushlar haqidagi bilimlarni mustahkamlash. Raqamli vosita – Wordwall yoki LearningApps. Interaktiv platformada “Unli tovushlar” va “Undosh tovushlar” guruhlari yaratiladi. O‘quvchilar ekranda berilgan harflarni tegishli guruhga joylashtiradilar. Masalan, unli harflar: a, e, i, o, u, o‘; undosh harflar: b, d, k, m, s, t. Kutiladigan natija – o‘quvchilar tovushlarni tasniflashni va bilimlarini amaliyotda qo‘llashni o‘rganadilar.

3-metodik topshiriq. “Bo‘g‘inlar poygasi”. Maqsad – so‘zlarni bo‘g‘inlarga ajratish va bo‘g‘inlar sonini aniqlash ko‘nikmasini shakllantirish. Raqamli vosita – interaktiv taqdimot yoki LearningApps. Ekranda turli so‘zlar namoyish etiladi. O‘quvchilar so‘zlarni bo‘g‘inlarga ajratadilar va tegishli raqamni tanlaydilar: ona – 2 bo‘g‘in; maktab – 2 bo‘g‘in; kitobxon – 3 bo‘g‘in; o‘qituvchi – 4 bo‘g‘in. Kutiladigan natija – bo‘g‘in tushunchasiga oid bilimlar mustahkamlanadi.

4-metodik topshiriq. “Jarangli va jarangsiz tovushlarni farqlaymiz”. Maqsad – jarangli va jarangsiz undosh tovushlarni farqlash ko‘nikmasini rivojlantirish. Raqamli vosita – audioyozuv, video va interaktiv test. O‘qituvchi b–p, d–t, g–k, z–s kabi tovushlar juftligini talaffuz qiladi. O‘quvchilar ularni tinglaydilar, talaffuzdagi farqlarni kuzatadilar va mos javobni tanlaydilar. Qo‘shimcha topshiriq sifatida o‘z talaffuzlarini yozib olib, namunaviy talaffuz bilan taqqoslaydilar. Kutiladigan natija – tovushlarni eshitish, taqqoslash va to‘g‘ri talaffuz qilish malakalari rivojlanadi.

5-metodik topshiriq. “Fonetik detektiv”. Maqsad – fonetik tahlil ko‘nikmalarini shakllantirish. Raqamli vosita – Canva yoki PowerPoint. Ekranda bir nechta so‘zlar beriladi. O‘quvchilar bir so‘zni tanlab, uni talaffuz qiladilar, harflar va tovushlar sonini

aniqlaydilar, unli va undosh tovushlarni ajratadilar, bo‘g‘inlarga bo‘ladilar va urg‘uli bo‘g‘inni topadilar. Masalan, “maktab” so‘zi: 6 ta harf, 6 ta tovush, 2 ta unli tovush, 4 ta undosh tovush, 2 ta bo‘g‘in. Kutiladigan natija – fonetik tahlil, mustaqil fikrlash va lingvistik bilimlarni amaliyotda qo‘llash kompetensiyalari rivojlanadi.

FONETIKA BO‘LIMINI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN RAQAMLI VOSITALARNING METODIK IMKONIYATLARI

Raqamli vosita	Foydalanish yo‘nalishi	Pedagogik imkoniyati
PowerPoint	Tovushlar tasnifi	Ko‘rgazmalilik
Wordwall	Tovushlarni guruhlash	Interaktivlik
LearningApps	Fonetik mashqlar	Mustaqil faoliyat
Quizizz	Test va nazorat	Tezkor baholash
Canva	Elektron sxemalar	Vizual idrok
Audioyozuvlar	Talaffuz mashqlari	Eshitish ko‘nikmasi
Google Forms	Yakuniy nazorat	Natijalarni tahlil qilish

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan metodik topshiriqlar fonetika bo‘limining turli mavzularini raqamli vositalar bilan uyg‘unlashtirish imkoniyatini ko‘rsatadi. Bunda texnologiya mustaqil maqsad sifatida emas, balki o‘quv maqsadiga erishish vositasi sifatida qo‘llanilishi zarur.

O‘quvchilarning fonetik bilimlarini baholash mezonlari

Yuqori daraja: unli va undosh tovushlarni mustaqil farqlaydi; tovushlarning talaffuz xususiyatlarini tushuntiradi; so‘zlarni to‘g‘ri bo‘g‘inlarga ajratadi; fonetik tahlilni mustaqil bajaradi; interaktiv topshiriqlarni xatosiz bajaradi.

O‘rta daraja: asosiy fonetik tushunchalarni biladi; ayrim topshiriqlarni o‘qituvchi ko‘magida bajaradi; tovushlarni farqlashda ayrim xatolarga yo‘l qo‘yadi; fonetik tahlilni qisman amalga oshiradi.

Quyi daraja: fonetik tushunchalarni farqlashda qiynaladi; tovush va harf munosabatini izohlashda xatolarga yo‘l qo‘yadi; topshiriqlarni bajarishda doimiy ko‘makka ehtiyoj sezadi.

Mazkur mezonlar o‘qituvchiga o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash, qo‘shimcha mashqlarni belgilash va ta’lim jarayonini moslashtirish imkonini beradi.

4. muhokama

Boshlang‘ich sinflarda fonetika bo‘limini o‘qitishda raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish masalasi zamonaviy pedagogikaning muhim yo‘nalishlaridan biri

hisoblanadi. Bunda asosiy e’tibor texnik vositalarning mavjudligiga emas, balki ularning ta’lim mazmuni va o‘quv maqsadlariga qanchalik mos kelishiga qaratilishi lozim.

O‘zbekiston ta’lim tizimida ham boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining lingvistik va nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Ona tili va o‘qish savodxonligi ta’limida o‘qish, tinglash, gapirish va yozish ko‘nikmalarini o‘zaro bog‘liq holda shakllantirish muhim metodik talab sifatida namoyon bo‘ladi.

Fonetika bo‘limining o‘ziga xos xususiyati shundaki, undagi ko‘plab tushunchalar bevosita tovush va talaffuz bilan bog‘liq. Shu sababli audio vositalar, ovozli namunalar va interaktiv mashqlardan foydalanish an’anaviy tushuntirish usullarini mazmunan boyitadi.

Masalan, jarangli va jarangsiz undoshlarni o‘rgatishda o‘qituvchi faqat nazariy ta’rif bilan cheklanib qolmasdan, tovushlarning audio namunalarini eshittirishi, o‘quvchilarga talaffuzni taqqoslash imkoniyatini yaratishi mumkin. Bu esa bilimlarning amaliy faoliyat bilan bog‘lanishiga xizmat qiladi.

Wordwall va LearningApps platformalari orqali tashkil etiladigan topshiriqlar o‘quvchilarning mustaqil ishlash faolligini oshirish, xatolarni aniqlash va o‘z bilimlarini tekshirish imkonini beradi. Biroq mazkur platformalarning samaradorligi topshiriqlarning metodik jihatdan to‘g‘ri tuzilishiga bog‘liq.

Raqamli ta’lim vositalaridan foydalanishda quyidagi pedagogik shartlarga rioya qilish muhim: raqamli topshiriqlar darsning aniq maqsadiga xizmat qilishi; topshiriqlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlariga mos bo‘lishi; audio va videomateriallar qisqa, aniq va tushunarli shaklda taqdim etilishi; o‘quvchilarning ekran qarshisida uzoq vaqt qolishiga yo‘l qo‘ymaslik; raqamli vositalarni an’anaviy ko‘rgazmali va og‘zaki mashqlar bilan uyg‘unlashtirish; texnik imkoniyat bo‘lmagan sharoit uchun muqobil topshiriqlar tayyorlash; o‘quvchilarning shaxsiy ma’lumotlari va raqamli xavfsizligini ta’minlash.

UNESCO hisobotida ham ta’lim texnologiyalaridan foydalanishda pedagogik maqsad, o‘qituvchining ishtiroki va o‘quvchilarning real ehtiyojlari ustuvor bo‘lishi lozimligi ta’kidlanadi.

Shu asosda aytish mumkinki, fonetika bo‘limini o‘qitishda raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish o‘qituvchining metodik faoliyatini kengaytiradi. Biroq texnologiyalarning o‘zi ta’lim sifatini avtomatik ravishda oshirmaydi. Ularning samarasi to‘g‘ri tanlangan metod, mazmunli topshiriq va o‘qituvchining pedagogik mahorati bilan belgilanadi.

Mazkur tadqiqotning metodik yangiligi fonetika bo‘limidagi nazariy tushunchalarni audio, vizual va interaktiv topshiriqlar bilan uyg‘unlashtirishga asoslangan bosqichli metodik yondashuvning taklif etilganligida namoyon bo‘ladi. Shuningdek, fonetik bilimlarni o‘zlashtirish, talaffuz, tovushlarni farqlash va fonetik tahlil ko‘nikmalarini baholash mezonlari tizimlashtirildi.

Tadqiqotning cheklangan jihati shundaki, unda taklif etilgan metodik topshiriqlarning samaradorligi real maktab sharoitida tajriba-sinov orqali statistik jihatdan tasdiqlanmagan. Shu bois kelgusida mazkur metodikani nazorat va tajriba guruhlarida sinovdan o‘tkazish, olingan natijalarni matematik-statistik tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa

Boshlang‘ich sinflarda fonetika bo‘limini o‘rganishda raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish ona tili ta’limining mazmuni va metodikasini takomillashtirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik imkoniyatlardan biridir.

Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

Birinchidan, fonetik bilimlarni shakllantirishda tovushlarni eshitish, talaffuz qilish, taqqoslash va tahlil qilish faoliyatlarini o‘zaro uyg‘unlashtirish zarur.

Ikkinchidan, audio, video, animatsiya va interaktiv platformalar fonetik tushunchalarni ko‘rgazmali hamda amaliy shaklda o‘rgatish imkonini beradi.

Uchinchidan, Wordwall, LearningApps, Quizizz, Canva va PowerPoint kabi raqamli vositalardan maqsadli foydalanish o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshirish, mustaqil ishlashini tashkil etish va bilimlarini nazorat qilish uchun metodik imkoniyat yaratadi.

To‘rtinchidan, raqamli topshiriqlar o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, individual qobiliyatlari va o‘zlashtirish darajasiga moslashtirilishi lozim.

Beshinchidan, raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish an’anaviy o‘qitish usullarini to‘liq almashtirmasligi, balki ularni to‘ldirishi va ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qilishi kerak.

Umuman olganda, fonetika bo‘limini o‘rganishda raqamli ta’lim vositalariga asoslangan metodik yondashuvni joriy etish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining lingvistik kompetensiyasini rivojlantirish, to‘g‘ri talaffuz va savodli yozuv ko‘nikmalarini shakllantirish uchun muhim didaktik sharoit yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education: A Tool on Whose Terms? – Paris: UNESCO, 2023. – URL: https://gem-report-2023.unesco.org/technology-in-education/

2. O‘zbekiston Respublikasi. Umumiy o‘rta ta’limning davlat ta’lim standartlari va ona tili ta’limiga oid me’yoriy hujjatlar.

3. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2009.

4. G‘ulomov A., Qodirov M., Ernazarova M. va boshqalar. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.

5. Vygotsky L.S. Thought and Language. – Cambridge, MA: MIT Press, 1986.

6. Mayer R.E. Multimedia Learning. 2nd edition. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

7. Clark R.C., Mayer R.E. E-Learning and the Science of Instruction. 4th edition. – Hoboken: Wiley, 2016.

8. UNESCO. What are appropriate uses of technology in education? – 2023. – URL: https://www.unesco.org/gem-report/en/articles/what-are-appropriate-uses-technology-education

9. Hamroyev M., Shodmonqulova D., Dosanov N. Ona tili va bolalar adabiyoti. – O‘quv adabiyoti.

10. O‘zbekiston Respublikasi. Boshlang‘ich ta’limga oid ona tili va o‘qish savodxonligi fan dasturlari.